

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE ONS JEUGD VERNIEUWT

ALS EENS ARENDS PSALM 103:2

Onder redactie van Prof. Dr V. Hepp, Dr K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Boets, Grand Rapids; Dr C. Bouma, 's Gravenhage; Dr K. Fehrmann, Vreeland; Prof. Dr F. W. Groenheide, Amsterdam; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr S. O. Loos, 's Gravenhage; Dr J. W. Marmelstein, Amsterdam; Dr P. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr D. Postma, Burgersdorp (Zuid-Afrika); Dr A. Ringnalda, Socarabai; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijss, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's Gravenhage.

Adres der Redactie:

Prof. Dr V. HEPP, Van Brouwerstraat 14, Amsterdam.

Drukkers-uitgevers:

OOSTERBAAN & L. COINTRE, Goes.
Tel. No. 38 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned.-Indië f6.— per jaar
Advertentieën: 35 ct. p. regel. — Losse nummers f0.15.

INHOUD: Hoofdartikel. Religie en Kunst V. — Kerkelijk Leven: Het Vrije Kerkdied IX. Bond van Gereformeerden (Calvinisten) in Nederland III. Het nieuwe Huiselijk-formulier I. Hiddag voor hen, die in Rusland en China om des geloofwille worden vervolgd. — Literatuur en Kunst: De probleemroman als tijdverschijnsel I. — Musikaal Kroniek: Architect en Orkestbouw. — Personeel: Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

RELIGIE EN KUNST.

V.

Men heeft er op gewezen, dat de kunst dikwerf tot den hoogsten bloei is gekomen in tijdperken, waarin Godsdienst en moraal in diep verval waren geraakt. Verschillende voorbeelden, die dit moeten bewijzen, heeft men ons genoemd.

Toen de vroomheid en strengheid van zeden der oude helden ten grave waren gedragen, is pas onder de Romeinsche keizers de kunst met ijver en vrucht beoefend en tot groote ontwikkeling gekomen.¹⁾

Ten tijde der sterkste onttaarding van het Pausdom, mag toch aan zedelijk en Godsdienstig diep gevallen pausen de lof niet worden onthouden, dat zij uit onkerkelijkheid de nieuw oplevende kunst begunstigten. Aan Leo X wordt de uitdrukking toegeschreven — wellicht stamt ze niet van hem, maar toch uit de pauselijke omgeving —: „Hoeveel nut de fabel van Christus ons en de onzen gedaan heeft, is door alle eeuwen heen bekend”; niettemin was zijn tijd vruchtbaar voor de beoefening en ontplooiing der kunst.²⁾

Ja, de eeuw vóór de Reformatie is zulk een bloeiperiode voor de kunst geweest, dat Florence en Rome een glans ontvouwen, als eens Athene onder Pericles.

Het tijdperk van Lodewijk XIV van Frankrijk noemde men gaarne den gouden, klassieken tijd der Fransche kunst; toch woedde toen de gruwzaamste Hugenooten-vervolgung, werden Goddelijke en menschelijke rechten gehoond en met voeten getreden en gaf men zich over aan de meest mateloze verspil- en genotzucht.³⁾

De tweede bloeiperiode der Duitsche litteratuur heeft de meest treurige nationale toestanden als achtergrond. Op religieus en moreel terrein zat men diep in het moeras. En toch kwam er een herleving der kunst, vooral zich uitend in een klassieke letterkunde.

Hiernit zou men moeten concluderen, dat de religie veeleer belemmerend, dan bevruchtend op de kunst zou inwerken, zoodat een kunstenaar zich ontslagen mocht achten van alle Godsdienstige en zedelijke banden.

Een geschiedbeschouwing als de bovenstaande is echter zeer eenzijdig. Want terstond dringen zich bij zulk een voorstelling van zaken een tweetal vragen op: heeft juist niet de religie zoo talloos vele kunstenaars geïnspireerd? en, welke kunstvoortbrengselen vertoonen de hoogste waarde, die onder of zonder inspiratie der religie zijn tot stand gekomen?

Wat de eerste vraag betreft, spreekt de bevruchtende werking der religie op de kunst niet door heel de wereld een overduidelijke taal? Wordt ze niet

vertolkt in de beeldhouwwerken en de kerkranken der kathedraalen (voorstelling van de geboorte des Heeren in het koor der Notre-Dame van Parijs; kerkranken van Tours, van Sens, van Chartres, van Keulsehe Dom, etc.); in de schilderijen met enkel Bijbelsche motieven (Het Laatste Oordeel van Michel Angelo in de Sixtijnse kapel, de Graflegging en Verheerlijking van Christus van Rafaël, het Heilig Avondmaal van Leonardo da Vinci); in de gewijde koraalmusiek en oratoria (denk aan de scheppingen van Palestrina, Bach, Mendelssohn) en in de veelvuldige groote litteraire werken (de Divina Comedia van Dante, Paradise lost van Milton, het bevrijde Jeruzalem van Tasso)? Hier is de kunst de vrucht van menschen, op wie al de krachten van de religie inwerken.

En als in tijden van Godsdienstig en zedelijk verval toch de kunst bloeit, moet men nog niet meenen, dat ze tot stand kwam zonder invloed van de religie. Immers zijn er kunstenaars zonder devotie en aanbidding, die toch werken hebben voortgebracht van diepgaande religieuze ontroering. Dit valt hieruit te verklaren, dat zij, hoe verheidenscht men hen ook denkt, in de geestesstructuur van hun wezen met een zeker geloof doortrokken bleven en zich uit de Christelijke sfeer niet hadden kunnen losmaken.

Wat de beantwoording van de tweede vraag betreft, welke kunstgewrochten de grootste waarde hebben, die onder of zonder inspiratie der religie zijn voortgebracht, hierbij hangt alles er van af, wie en wat de persoon is, aan wien deze vraag wordt gesteld.

Is hij inderdaad Christen, leeft hij uit de wedergeboorte, dan zal zijn heele ziel in opstand komen tegen elk kunstwerk, dat de zonde uitstelt of verheerlijkt of als navolgenswaardig aanprijst. Een realisme, dat een slaafsche (Meissonnier) of laagstaande (Zola) copie der natuur is, is voor den Christen zonde.

Hij kan noch huldigen de leuze: „den reine is alles rein”, want de mensch is niet rein, hij is zondaar, onrein, bevlekt, met schuld bedekt, misvormd door duizend zonden; noch onderschrijven de belijdenis: „l'art pour l'art”, de kunst om de kunst, want hij kent als hoogste doel van alles, ook van de kunst, alleen: het hoogste Goed, d.i. God.

Als van twee even begaafde kunstenaars de één een Godvreezende en de ander een Godhaatende is, moet het kunstwerk van den eerste hoogere waarde hebben dan van den tweede. Toch kan het gebeuren, dat het kunstvoortbrengsel van een niet-Christen waardevol is en niet mag veroordeeld worden. Gods algemeene genade, zijn afkomst, zijn milieu, zijn leven in de Christelijke gedachtensfeer kan hem zoo beïnvloeden, dat zijn schepping den Christelijken geest verraadt.

Wij kunnen ons zeer goed vinden in de omschrijving, welke Maritain geeft van Christelijke kunst: Hij zegt dit:

„Onder Christelijke kunst verstaam wij niet kerkelijke kunst, een door haar voorwerp, bestemming en bepaalde regels gespecificeerde kunst, welke slechts een bijzondere en zeer hooge toepassing is van Christelijke kunst. Wij verstaan onder Christelijke kunst een kunstvorm, welke het karakter van het Christendom in zich draagt. In deze beteekenis is de Christelijke kunst geen bepaald onderdeel van de kunst in het algemeen; men spreekt niet van

Christelijke kunst zooals men spreekt van schilder- of dichtkunst, van spitsbogen- of Byzantijnsche kunst; een jonge man zegt niet tot zichzelf: ik ga aan Christelijke kunst doen, zooals hij zou kunnen zeggen: ik ga aan landbouw doen, en er is geen school, waar men de Christelijke kunst leert. De Christelijke kunst wordt bepaald naar den drager, die haar beoefent, en naar den geest, waaruit zij voortkomt; men spreekt van Christelijke kunst, zooals men spreekt van kunst der bijen of kunst der menschen; zoodat de Christelijke kunst met de niet-Christelijke kunst eerder een gemeenschap van overeenkomst (analogie) of schijnbare overeenkomst (quasi-analogie) heeft dan een gemeenschap in soort (genus). Zij is de kunst der vrijgekochte menscheit. Zij is geplant in de Christelijke ziel, aan den oever der levende wateren, onder den hemel der Goddelijke deugden, tusschen de ademtichten der zeven gaven des Heiligen Geestes. Zij draagt vanzelf, van nature Christelijke vruchten.

Indien gij een Christelijk werk wilt maken, wees dan Christen, en tracht iets schoons te maken, waarin gij heel uw hart legt; maar probeer niet „iets Christelijks te maken”.

Wag u niet aan die ijdele en hatelijke poging om in uzelf den kunstenaar en den Christen te scheiden. Ze zijn één, als gij waarlijk Christen zijt en uw kunst niet van uw ziel is afgesloten door een of ander systeem van schoonheidsleer. Doch zet alleen den kunstenaar in u aan het werk; juist omdat zij één zijn, zal het werk in zijn geheel zoowel van den kunstenaar als van den Christen zijn.”⁴⁾

Maritain wijst er verder op, dat de kunst-gave een bijzondere donatie is, die de kunstenaar van God ontvangt. In 't gebruik hiervan moet hij vrij zijn. Maar bij den Christen werkt Gods Geest er meer zuiverend en heilighend op in.

Natuurlijk kan een Christen-kunstenaar onzuivere trekken mengen in zijn werk, want hij is nog geen heilige, maar hoe meer Christus, de liefde en de heiligheid bezit neemt van zijn hart, hoe zuiverder en ook hoe schooner zijn kunst-scheppingen zullen worden.

„Overal waar het werk een minder zuiver Christelijken klank heeft, heeft iets aan de zuiverheid der liefde onthouden. De kunst eischt veel rust, zei Fra Angelico, en om de dingen van den Christus te schilderen moet men met den Christus leven; dit is het eenige woord, dat wij van dezen monnik-schilder kennen, en hoe weinig systeem zit daarin...”

Het zou derhalve nutteloos zijn, een techniek of een stijl of een systeem van regels of een werkwijze te zoeken, welke eigen zouden zijn aan de Christelijke kunst. In rechte kan de kunst, die in een Christelijke beschaving ontkiemt en groot wordt, daarvan een onbepaald aantal toelaten. Maar deze kunstvormen zullen alle een familietrek gemeen hebben, en ze zullen alle substantieel van niet-Christelijke kunstvormen verschillen, zooals de bergflora verschilt van die in de lage landen.”⁵⁾

Hoe bevruchtend de religie inwerkt op het werk van den kunstenaar, is — om slechts één voorbeeld uit den jongsten tijd te noemen — zoo duidelijk waar te nemen bij Sigrid Undset, die in eens bekend geworden Noorsche schrijfster, die om haar werk, Kristin Lavransdatter, met den Nobelprijs werd begiftigd. Door haar studie van het Noor-

EESER

ureau voor
tietel- en
verken
straat 107-117
34626
AAG

FRUITHANDEL

- Tel. 869
UM

Innenlandsch-
dsch Fruit
erenden prijs

LM CAMERA

F: 4.5 f36.00
105 - 17.50

E-APPARAAT

AAP & Co.

DAM - Tel. 41919

R, Den Haag

15058

at de vischbanken

HBAKKERIJ.

Vischgebak.

Bel. aanbeve.

Vleeschhouwerij

nsslagerij

No. 22410

oudste adres

eerste kwaliteit

Coel-inrichting

C. HALFF

DE WIT

Wasch-

inrichting

ESTEN"

9 - ROTTERDAM

n 33677

AAIJVELD

VENHAGE

it 286, Tel. 37932

traat 1, Tel. 37930

del in

en Brandstoffen.

in U hoopte

U verwachtte

U meende

U dacht

"ZOO REIN"

ERS VASEN

svaart 50-52 25 e

oon 14159

RLEM K.G.

MARKUS Jr.

INRICHTING.

nt 219 - Den Haag

36992.

Stoffeorderij

KAPTEIN Tel. 43888

lijkschelaan 34b

ring, ook volgens teekening

an alle Meubelen

Bestelt eigen werk.

EUNING

MPLETE

ILEERING

T 27-29 - TEL. 107

VERSUM

GIRO 27825

stio-inrichting

lijten, Gordijnen

en Meubelen.

wegen der Middeleeuwen komt zij in aanraking met de Katholieke kerk en deze legt zulk een beslag op haar ziel en leven, dat niet alleen zij zelve, maar ook haar kunstwerk een geheele wedergeboorte ondergaat. Uit haar veranderde levenshouding en visie worden figuren geboren als Lavrans Björgulfszoon, Kristin, broeder Edvin, Gunnulf, die een onuitwisbaren indruk op ons maken. Dit werk staat op zeer veel hoger plan dan haar vroegere opera, hier krijgen wij den neerslag van den strijd, dien de schrijfster doorgemaakt heeft en waarin zij de overwinning heeft behaald door de macht der religie.¹⁾

Toch maakt de religie de taak van den kunstenaar niet lichter. Juist zwaarder, verantwoordelijker, meer-eischend.

„Het Christendom vergemakkelijkt de kunst niet. Het ontnemt haar heel wat gemakkelijke middelen, het damt op heel wat plaatsen haar loop af, doch alléén om haar peil te verhoogen. Terzelfder tijd, dat het haar deze heilzame moeilijkheden schept, verheft het haar door innerlijk gehalte, het doet haar een verborgen schoonheid kennen, welke veel kostelijker is dan het licht, het geeft haar datgene, waaraan de kunstenaar het meest behoefte heeft: den eenvoud, den vrede der vreeze en der liefde en de onschuld, waardoor de stof voor de menschen hanteerbaar en als met hen verbreedt wordt.“²⁾

De ware religie zegt den kunstenaar, dat hij in zijn kunst vrij is, gelijk hij als Christen vrij is. Die door den Zoon des Menschen vrijgemaakt is, die is waarlijk vrij. Maar vrijheid is geen losbandigheid. God is de absoluut Vrije. Dit wil niet zeggen, dat God alles kan. God kan niet zondigen. God kan alleen, wat Hij wil.

Van den Christen is ook de wil veranderd. Die wil, die in beginsel vrijgemaakt is van de banden der zonde, richt hij dus niet meer op de zonde, maar op God. Ook in zijn beoefening van de kunst. Daarmee is de leuze „l'art pour l'art“ vervallen. „Wanneer de kunstenaar als laatste doel van zijn werken, derhalve als zijn eindgeluk, het doel van zijn kunst of de schoonheid van het werk zou beschouwen, is hij eenvoudigweg niet meer dan een afgodendienaar.“³⁾

Daarom blijft het wel waar, wat Schiller zegt, dat „het werk zijn meester prijst“, maar dit is niet het eerste en het hoogste. God is het einddoel. „Hetzij dat gij eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter eere Gods.“

We zijn er dankbaar voor, dat zelfs niet-geloovigen hebben leeren inzien, hoe dwaas de leuze is „de kunst om de kunst“. De dichter Baudelaire laat met deze woorden verstaan, welke afdwaling het voor den mensch is om zich naar de kunst als naar zijn laatste doel te richten:

„Het ongebreidelde opgaan in den vorm drijft tot monsterrichtige en ongekende wanordeligheden. Opgeslorpt door de woeste passie voor het schoone, het komische, het liefelijke of het schilderachtige — want er zijn graden — verdwijnen de begrippen van het gerechte en het ware. De waanzinnige passie voor de kunst is een kanker, die het overige wegvreet en, daar de totale afwezigheid van het gerechte en het ware in de kunst gelijk staat met afwezigheid van kunst, verdwijnt de geheele mensch.“⁴⁾

De kunst is vrij, maar niet bandeloos. Zij kan en mag zich van het gerechte en ware en zedelijke niet losmaken, evenmin als de kunstenaar zelf zich daarvan mag bevrijden.

Thomas van Aquino betuigt: „Als een kunst objecten voortbrengt, welke de menschen niet kunnen gebruiken zonder kwaad te doen, zondigt de kunstenaar zelf, die zulke werken maakt, omdat hij aan een ander direct de gelegenheid biedt tot zondigen, zooals wanneer iemand afgoden maakt voor de afgoderij.“⁵⁾

In de kunst hebben wij te eeren een rijke, verheffende gave Gods. Ze kan ons helpen ons dikwerf glansloze leven te verheerlijken. Ze kan het zeilen op veel hoger plan. Niemand kan, in zekeren zin, haar ongestraft verwaarlozen.

Maar ze kan nooit de plaats der religie vervangen en innemen. Ze biedt geen verlossing en geen vrede.

We staan tegenover haar gelijk Michel Angelo tegenover zijn Mozes, waarin hij zijn gansche kunst gelegd had: hij bestormt hem: „parla“, „spreek“, en hij bleef stom. Wij moeten ten slotte tot Hem,

tot Wien wij onze toevlucht nemen, kunnen spreken: „Ik laat U niet los, tenzij Gij mij zegent!“⁶⁾

Rotterdam.

N. BUFFINGA.

¹⁾ Ferd. Gregorovius, *Geschichte der Stadt Rom*, 8 Band, S. 272 v.

²⁾ Ferd. Gregorovius, a.w., S. 109. J. H. Kurtz, *Lehrbuch der Kirchengeschichte für Studierende*, I, S. 291, 304.

Hoe geheel anders een Roomsch-Katholiek 'religieuze en morele beider van het Pausdom uit den tijd van Leo X ziet dan een Protestant, blijkt uit 't volgende oordeel van Maritain: „In de prachtlievendheid van Julius II en Leo X lag veel meer dan een edele liefde voor roem en schoonheid: hoewel ijdelheid daarmede ook gepaard ging, toch liep er een onbezield straal door van den Geest, die nooit aan de kerk ontrouwen heeft.“ (Kunst en Scholastiek, blz. 94).

³⁾ G. Weber, *Allgem. Weltgeschichte*, 1876, 12. Band, S. 398—420.

⁴⁾ Jacques Maritain, *Kunst en Scholastiek*, blz. 82 v.

⁵⁾ Jacques Maritain, a.w. blz. 84 v.

⁶⁾ Dr. A. Smetlage, *Sigrid Undset, een kort overzicht van haar leven en werken*, blz. 19.

⁷⁾ Jacques Maritain, a.w. blz. 80.

⁸⁾ Jacques Maritain, a.w. blz. 87.

⁹⁾ Aangehaald bij Jacques Maritain, a.w. blz. 188 v.

¹⁰⁾ Aangehaald bij Jacques Maritain, a.w. blz. 88.

¹¹⁾ Alfred Bertholet, *Aesthetische und Christliche Lebensauffassung*, blz. 24.

Een vriendelijke, begaafde lezeres, zelve kunstenaar, noemt mij een paar punten, waarin zij het met mij oneens is.

Ik meen, dat het niet ondienstig is, dat ik hierop even inga en het mijne er van zeg.

In de eerste plaats merkt ze op het niet met mij eens te zijn, dat Gerard Brom „raak typeerde“, toen hij zei: „Onze taal verradt die hardnekkige vijandschap tegen de kunst“. En ze wijst er op, dat „onze taal in hooge mate artistiek is, dichterlijk van visie, 'n beeldenvormster als weinige. Ze wist zelfs eigen beeld-woorden te vormen, waar andere talen uit Latijn en Grieksch overnamen, b.v. het prachtig woord denkbeeld.“

Ik vermoed, dat Gerard Brom het hiermee volkomen eens is. Maar in het onderhavige geval heeft hij het niet over de schoonheid en rijkdom van onze taal, maar over de gangbare uitdrukkingen, die bij het volk over de kunst en haar uitingen in omloop zijn. Hier ligt de schuld niet bij onze taal, maar bij het gebruik, dat er van gemaakt wordt.

Evenals de opponente heb ik de grootste bewondering voor het artistieke, dichterlijke, beeldrijke, voor de verscheidenheid en het coloriet van onze schoone Nederlandsche taal.

In de tweede plaats acht de opponente het onjuist, „dat het jonge Christendom sceptisch stond tegenover de heidensche kunstuitingen. Dat is eerst later gebeurd. Het jonge Christendom is begonnen met de Heidensche kunstuitingen — ze lagen overal voor het grijpen — over te nemen. De oudste Christelijke muurschilderingen in de Catacomben, het oudste beeldhouwwerk op de Christelijke sarcophagen, de oudste Christelijke kerken (basilika) sloten zich aan bij de Heidensche kunstwereld, die de jonge kerk omringde. Eerst later, toen de kunst verviel en ontaardde, is de Christelijke kunst eigen banen gaan zoeken, waarop ze zich in boeien heeft doen slaan.“ Tot zoover mijn opponente.

Allereerst moge ik hiertegen opmerken, dat ik mij met opzet zeer voorzichtig heb uitgedrukt. Want hier is een terrein, waarop de geschiedvorschers elkander nog geducht tegenspreken. Vooral is er op dit punt groote strijd tusschen de Roomsche Katholieke en de Protestantsche historici. Wel is men in de laatste jaren elkander dichter genaderd, maar de strijd is toch bij lange na nog niet bijgelegd.

Ik heb de meening van den geschiedschrijver Gibbon bestreden, die aan het jonge Christendom alle waardeering voor de ware humaniteit en van het aesthetisch schoone ontzegde. En er toen op gewezen, dat dit jeugdig Christendom alle aandacht moest concentreren op de reuzenworsteling om het geloof te behouden in zijn strijd met het heidendom, en, grootendeels opkomend uit de slavenwereld, (zie: Prof. H. M. van Nes, *De volheid des tijds*), niet voldoende in kunstwaardering was geschoold. En hierbij aansluitend, zeide ik, dat het jonge Christendom sceptisch stond tegenover de heidensche kunstuitingen, wijl uit alle de heidensche geest hem tegensprak. Alle nadruk moest hier vallen op jonge, in den zin van het allervroegste Christendom. Want ik vervolgde: Des te meer moet het ons verbazen, dat dit Christendom, hetwelk uit de slavenwereld ophloede, reeds spoedig tot zoo hooge kunstprestaties is gekomen. Ik heb toen bij wijze van voorbeeld alleen genoemd de eigen bouwsijl en eigen koraalmusiek.

Het is volkomen juist, dat hieraan voorafgaat

een tijd, waarin het klassieke element zich op de gelukkigste wijze met het Christendom vermengde. „De beste vertegenwoordigers van het oudste Christendom hadden klassieke scholen bezocht, de klassieke beschaving in zich opgenomen. Cyprianus heeft niet alleen een klassieken leermeester gehad, maar heeft zelf de rhetorica onderwezen en waarschijnlijk practisch in toepassing gebracht. Basilus de Groote en Joannes Chrysostomus waren beiden leerlingen van Libanius, een der laatste lichten van de niet-Christelijke wetenschap, de vriend van keizer Julianus. Verder had Basilus aan de vermaarde school te Athene gestudeerd met zijn broeder Gregorius van Nyssa en zijn vriend Gregorius van Nazianze. Hieronymus ging school te Rome en hoorde de lessen van den grammaticus Donatus; Ambrosius, ja, nog Benedictus van Nursia, en zelfs Gregorius de Groote genoten in dezelfde stad een zekere klassieke vorming.“¹⁾

In de voortreffelijkste vertegenwoordigers van het Christendom waren toen de distinctie, de goede smaak, de zin voor het echt humane, kortom de edelste vruchten der klassieke opvoeding, verenigd met Christelijke eigenschappen, geadeld door den geest des Evangelies. „De inhoud van het Evangelie werd aan de wereld aangeboden als gouden appels op zilveren schalen. De eenvoudige woorden van den Prediker uit Galilea, in zichzelf reeds van een verheven schoonheid, werden voorgedragen in zulke wegslepende harmonische klanken, dat alle standen wel gedrongen waren er naar te luisteren. Zoo bezitten de beste geschriften van de kerkvaders der eerste eeuwen de aantrekkelijkheid van een klassiek kunstwerk, waarvan de bekoring voortduurt tot dezen dag. Niemand kan zich aan de schoonheid van het Parthenon onttrekken. Evenmin aan de vormschoonheid der Christelijke letterkunde van de eerste eeuwen.“²⁾

Van het huwelijk tusschen classicisme en Christendom getuigt de „Octavius“ van Minucius Felix, een tegenhanger van Cicero's „De natura Deorum“. De brieven van Barnabas en Clemens Romanus, geschreven in een verheven Christelijken geest, hebben iets van de voornaamheid der kolommen van een Grieksch tempel. Cyprianus' „De gratia“ ademt een Bijbelschen geest, maar heeft fraaie oratorische wendingen, is doorhuiverd van diep gevoel en is zoo frisch, alsof het gisteren werd geschreven, doordat de auteur overal doordringt tot het echt-menschelijke. Origenes, de grootste geleerde zijner eeuw, is tegelijkertijd de diepzinnigste vertolker der Christelijke waarheden. Ambrosius' „De sacerdotio“ en enkele van zijn preeken geven niet alleen religieus, maar ook literair genot. En Augustinus' „Confessiones“ getuigen niet minder van de groote beteekenis van het klassieke element in het oude Christendom, waaronder dan verstaan moet worden het Christendom van de tweede, derde, vierde en vijfde eeuw na Christus.³⁾

Tot de merkwaardigste gedenkstukken van het oudste Christendom behooren de Catacomben te Rome. In die onderaardsche gangen en vertrekken hebben de Christenen hun dooden begraven. De muurschilderingen en sarcophagen of beeldhouwde marmeren lijkstenen der oude Christenen getuigen van zijn ontwikkelde kunstzin. De muurschilderingen, die men b.v. aantreft in het oudste gedeelte der Catacombe van St. Domitilla, de begraafplaats der Flaviërs, vertoonen in fraaiheid van vormen, in techniek en ornament, overeenkomst met muurschilderingen in de stad Pompeji, die in het jaar 79 verwoest is. Maar over de datering zijn de Roomsche Katholieke en Protestantsche geschiedschrijvers nog niet tot overeenstemming gekomen.⁴⁾ Wel stelt de Protestantsche Kurtz den aanvang der beeldende kunst in de Catacomben reeds in de eerste eeuw.⁵⁾

Of hier in deze kunstuitingen echter de invloed van den klassieken geest uit het heidendom valt op te merken, is nog niet uitgemaakt. Dit kan alles zoo gevloeid zijn uit den vernieuwden Christelijken geest. De inhoud der voorstellingen in de muurschilderingen der Catacomben en op de oud-Christelijke sarcophagen is zoo goed als uitsluitend Bijbelsch. Nagenoeg alle tafereelen zijn ontleend aan de kanonieke boeken des O. en N. Testaments; slechts zeer weinige berusten op verhalen in de apocriefe boeken, zooals de geschiedenis van Susanna met de twee ouderlingen, en van Habakuk, die brood brengt aan Daniël in de leeuwenkuil. Slechts bij een zeer gering aantal wordt de verklaring gezocht buiten de Heilige Schrift; op een

enkol
zien
treffe
Testa
schile
het E
reld
en w
gen v
hond
alles
draag
De
één
vind
kroon
der,
symb
Wa
bouw
lica
dekke
van
onder
sche
Gel
de C
meim
Dr.
neme
de b
Str
telijke
koma
Ov
hebbe
eems
En
de e
scepti
en f
deeri
zelfde
volge
Terti

1) D.
Christe
2) D.
3) D.
4) D.
5) D.
6) J.
dieroni
7) D.
8) J.

minu
K

Ool
om d
het r
En
waar
We
kerad
gader
Het
verga
Ma
richti
Sor
En
niet l
wel e
der g
pressi
Op
to-ver
Dit
Zoe
zochl
Er
loden
Onl
legel
Zij
En
de d
Dat
gevoe
versta
Ma
laatst

enkelens sarcophaag meent men iets afgebeeld te zien uit de Thekla-akten of uit overleveringen betreffende Petrus en Paulus, die in het Nieuwe Testament niet te vinden zijn. Overigens is in muurschilderingen en op sarcophagen alles Bijbelsch van het begin tot het einde. In de onderaardsche wereld der Catacomben kan men rondwandelen dagen en weken lang (de gezamenlijke lengte van de gangen wordt tegenwoordig geschat op ongeveer achthonderd kilometer), en men kan alles of bijna alles verklaren, als men slechts een Bijbel meedraagt.

De beteekenis van de muurschilderingen kan in één woord worden samengevat: behoudenis. Men vindt er de visch, de duif, de palm, de krans, de kroon, de goede Herder met het lam op den schouder, het kruis en deze spreken alle een duidelijke symbolische taal.

Wat de basilika's of oudste Christelijke kerkgebouwen betreft, die genoemd zijn naar de „basilica forensis" of het besloten gerechtshof, de overdekte plaats voor de behandeling der publieke zaak van de Romeinen, is het niet zeker, of er een onderlinge betrekking bestaat tusschen het Romeinsche gerechtshof en de Christelijke kerk.

Geleerden als Dehio en Von Bezold meenen, dat de Christelijke basilika gegroeid zijn uit het Romeinsche woonhuis.

Dr. Pijper vraagt, waarom wij niet mogen aannemen, dat zij zelfstandige scheppingen zijn van de bouwmeesters.

Strzygowski beweert, dat de gansche Oud-Christelijke basilika misschien wel uit het Oosten afkomstig is.¹⁾

Over de invloeden, die de bouwmeesters hierbij hebben ondergaan, is men het alzoog nog evenmin eens geworden.

En de meening van vele geschiedschrijvers, dat de eerste bekeerlingen uit de heidenwereld zich sceptisch stelden tegenover de heidensche kunst en überhaupt weinig blijc gaven van kunstwaardeering, schijnt nog niet weerlegd. Zelfs komt diezelfde geesteshouding bij menig Christen ook in volgende eeuwen nog voor, waarvan de kerkvader Tertullianus een kenmerkend voorbeeld is.²⁾

N. B.

¹⁾ Dr. F. Pijper, Beknopt Handboek tot de Geschiedenis des Christendoms, 1924, blz. 175 v.

²⁾ Dr. F. Pijper, a. w., blz. 176.

³⁾ Dr. F. Pijper, De R. Katholieke en de Protestantische voorstelling van het oudste Christendom, blz. 6.

⁴⁾ Dr. F. Pijper, a. w., blz. 8-23; a. w., blz. 154-157.

⁵⁾ J. H. Kurtz, Lehrbuch der Kirchengeschichte für Studierende I, S. 184-188.

⁶⁾ Dr. F. Pijper, a. w., blz. 215-220.

⁷⁾ J. H. Kurtz, a. w., S. 186.

Het Vrije Kerklied.

IX.

Ook is er natuurlijk nog een andere mogelijkheid om de gemeente omtrent de hoofdgedachten van het rapport over het Vrije Kerklied voor te lichten.

En dat is een vergadering van den Kerkeraad, waarbij heel de gemeente wordt uitgenodigd.

We houden er rekening mee, dat sommige kerkeraaden voor zulke zoogenaamde „gemeente-vergaderingen" wat huiverig zijn.

Het bleek vroeger dikwijls moeilijk dit soort van vergaderingen zuiver Gereformeerd te houden.

Maar al te vaak werden ze in independentistische richting gedreven.

Soms zelfs eischte men „stemming".

En zoo men al den kerkeraad aan die „stemming" niet kerkrechtelijk wilde binden, zag men er toch wel een wijze in om den kerkeraad van den „wil der gemeente" te doordringen en alzoog zedelijke pressie uit te oefenen.

Op die manier werden de dusgenaamde „gemeente-vergaderingen" misbruikt.

Daar kwam nog iets bij.

Zoo'n vergadering werd hoogst zelden druk bezocht.

Er was geen sprake van, dat alle belijdende leden of misschien de helft er tegenwoordig was.

Ontvredden zagen er een hoogst welkome gelegenheid in om hun grieven te lichten.

Zij waren in den regel wel present.

En dan kreeg men dikwijls den indruk, alsof de „gemeente" tegenover den kerkeraad stond.

Dat dit soort vergaderingen, waar ze waren ingevoerd, weer spoedig werden afgeschaft, laat zich verstaan.

Maar vergissen we ons niet, dan zijn er in de laatste jaren gezonder denkbeelden gekomen.

We lazen van „gemeente-vergaderingen", waarop een onderwerp door een predikant werd ingeleid en waar gelegenheid was tot het stellen van vragen. Het verloop was zoo goed, als men maar wenschen kon.

Daarom zou er, dunkt ons, geen bezwaar tegen kunnen rijzen, indien in zulke kerken ook eens vergaderingen werden belegd ter bespreking van enkele rapporten, waaronder dat van het „Vrije Kerklied" dan wel een eerste plaats zou moeten innemen.

Het meeleven van al onze gemeentelieden met wat op de Synode staat te worden behandeld, zou er ongemeen door bevorderd kunnen worden.

Maar dan moet zulk een vergadering ook staan onder voortreffelijke, krachtige leiding.

Doch nu de vraag: wat moet er op de Synode zelf geschieden.

Dat de konklusies van het Rapport, al of niet een weinig gewijzigd, zullen worden aangenomen, staat voor ons tamelijk vast.

Het effect daarvan onderschatten we niet.

Toch zou het teleurstelling wekken, indien de Synode niet nog een stap verder ging.

Op zijn minst zal, als het goed is, de Synode van Arnhem moeten besluiten, om waar de zaak principiëel beslist is, nu ook de praktische zijde aan te vatten.

Dit ligt in de historische lijn.

De Synode van Leeuwarden benoemde reeds Deputaten om zulk een praktischen arbeid te leveren.

Op de Synode van Utrecht bleek, dat men dit tempo te snel vond.

Er werd een schrede achterwaarts gedaan.

De principiële kwestie werd aan de orde gesteld.

Maar dit was een reculer pour mieux sauter, dat wil zeggen, een tijdelijk achteruitgaan, om verder vooruit te komen.

Het „reculer" is thans geschied.

Volge daarop het „mieux sauter".

Het zou toch zeker een wonderlijke historie worden, indien deze houding werd ingenomen: principiëel is de zaak in orde, maar naar den praktischen kant van het vraagstuk willen wij geenerlei onderzoek instellen.

Men kan daaraan zich niet onttrekken, willen onze kerken deze kwestie inderdaad ernstig onder de oogen zien.

Op zichzelf genomen blijft de Synode volkomen vrij het te doen of na te laten.

Maar wat kan men „op zichzelf nemen"?

„Op zichzelf" bestaat niets.

Alles bestaat in verband.

Zoo bestaat er ook verband tusschen principe en praktijk.

Zou deze overweging — zoo werpt men misschien op — de stemming op de Synode niet onzuiver maken?

Zullen er niet zijn, die, omdat zij het praktische niet willen, het principiële verwerpen?

Wij koesteren van onze Synode-leden steeds een goede gedachte.

Wij kunnen niet aannemen, dat zij, die het met de principiële konklusies eens zijn, toch hun stem er tegen zullen uitbrengen, om wat straks waarschijnlijk te wachten staat.

Zulk een houding zou niet te verdedigen zijn. Ze zou van minderwaardige taktiek getuigen.

En die mag bij Synode-leden niet worden gezocht.

Als zij de principiële konklusies voor zichzelf aanvaarden, mogen ze krachtens hun geweten niet anders dan „voor" stemmen.

Dan kunnen zij nog altijd, wanneer er een nieuw voorstel komt om deze aangelegenheid praktisch aan te vatten, hun „tegen" doen hooren.

Zoo staan zij pas zuiver.

Bond van Gereformeerden (Calvinisten) in Nederland.

III.

Hebben we in een vorig artikel den naam van den Bond besproken, thans willen we den grondslag eens nauwkeurig bezien.

Artikel 2 zegt: „Deze vereeniging aanvaardt als haar grondslag de Heilige Schrift en mitsdien de Nederlandsche Geloofsbelijdenis, den Heidelberg-schen Catechismus en de Vijf Artikelen tegen de Remonstranten. Zij erkent, dat de Heilige Schrift normatief is voor heel het menschelek leven, met name voor zedelijkheid, wetenschap, kunst, gezins-, staatkundig en maatschappelijk leven".

Hieruit blijkt wel, hoe scherp belijnd die grondslag is.

Zij, die niet Gereformeerd zijn in konfessionelen zin, kunnen niet toetreden.

Het fundament van de Gereformeerde wereld- en levensbeschouwing is de openbaring Gods in de Heilige Schrift.

De ervaring leert echter, dat er ook anderen zijn, die de Heilige Schrift als grondslag aanvaarden en toch op vele punten diametraal tegenover ons staan.

Dat komt, omdat zij op dat fundament iets optrekken, dat in meer dan één opzicht wezenlijk tegen het bestek van dat fundament ingaat en daarom wankel staat.

Hoewel we hun den Christennaam niet willen,

niet mogen ontzeggen, kleven hun toch vele dwalingen aan.

Op het fundament van de Schrift kan gebouwd worden met ondeugdelijk materiaal als hout, hooi en stoppelen, dat door het vuur verteerd wordt.

Daarom spreekt de Bond het uitdrukkelijk uit, dat de Gereformeerde konfessie alleen in overeenstemming is met de Schrift.

Elke andere konfessie verwerpt zij als minder zuiver.

Nu hebben de Gereformeerden van verschillende landen hun geloof in verschillende konfessies uitgesproken.

Waar het hier echter een Bond van Gereformeerden in Nederland betreft, komen vanzelf die belijdenisschriften in aanmerking, die door de Gereformeerden hier te lande speciaal worden aanvaard.

Het interkerkelijke komt in den grondslag uit, doordat niet gesproken wordt van de Drie Formulieren van Eenigheid der Gereformeerde Kerken in Nederland.

Ofschoon deze uitdrukking historisch zeer goed te verdedigen ware, zou zij tot misverstand aanleiding kunnen geven.

Men zou er uit kunnen afleiden, dat die belijdenisschriften worden bedoeld, die de tegenwoordig officieel bekend staande „Gereformeerde Kerken" aanvaarden.

Men zou er uit kunnen lezen, dat de „Gereformeerde Kerken" in dezen Bond de leiding hadden en den toon wilden aangeven. Dat zou een miskenning zijn van de Gereformeerden in andere Kerkengroepen.

Om nu verwarring te voorkomen zijn blijkbaar eenvoudig de belijdenisschriften niet onder één titel vereenigd, maar opgesomd: De Nederlandsche Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Vijf Artikelen tegen de Remonstranten.

Op o.i. gelukkige wijze werd daardoor de moeilijkheid overwonnen.

Deze belijdenisschriften worden volgens de Statuten geacht geheel conform de Heilige Schrift te zijn.

De vereeniging aanvaardt als haar grondslag de Heilige Schrift en mitsdien de genoemde belijdenisschriften.

De belijdenisschriften zijn op de Schrift gegrond. En hoe de Schrift door den Gereformeerde wordt geloofd, wordt in de belijdenisschriften uitgesproken.

Verdere omschrijving kan daarom overbodig worden geacht.

Doch dat is het eenige niet.

De Schrift heeft niet alleen beteekenis voor de religie en daarbij nog voor de zedelijkheid, gelijk b.v. de Ethischen willen.

Niet alleen de religieus-ethische inhoud van de Schrift heeft gezag.

Neen, zoo leest men hier, de Schrift is normatief, maatgevend, gezaghebbend, voor heel het menschelek leven.

Wat dat inhoudt, wordt nader uitgewerkt door enkele terreinen van dat leven met name te noemen.

Het zijn zedelijkheid, wetenschap, kunst, gezins-, staatkundig- en maatschappelijk leven.

Daarmee is het gebied, waarover de Schrift gezag oefent, niet uitgeput.

Maar met enkele specificaties is aangegeven, wat er onder meer toebehoort.

Men zal toestemmen, dat beslist standpunt niet mogelijk is.

Laat men b.v. eens hierop letten: de Schrift is normatief voor het wetenschappelijk leven. Een Ethische kan dat niet onderschrijven.

Zelfs zij, die een tusschenpositie kozen en zich soms „Gereformeerd-Ethisch" of „Ethisch-Gereformeerd" noemen, kunnen zich daarmee niet vereenigen.

Er werkt een geweldige drang in onzen tijd om een terrein van wetenschap te creëren, dat aan het gezag der Schrift niet is onderworpen, om nog te zwijgen van hen, die de wetenschap boven de Schrift stellen.

Doch de Bond wil blijkens zijn grondslag zoo iemand, al zou hij zich honderdmaal Gereformeerd noemen, niet toelaten.

De Bond bedoelt niet alle zich noemende orthodoxen te vereenigen, maar alleen beslist-Gereformeerden.

Van zijn werkelijk Gereformeerd-zijn moet hij door volledige aanvaarding van art. 2 bewijs geven.

Men behoeft daarom niet benauwd te zijn, dat de Bond aan vervaging van het Gereformeerde standpunt, aan verwatering der Gereformeerde belijdenis zal medewerken.

De grondslag biedt daartegen voldoende waarborg.

Het nieuwe Huwelijksformulier.

I.

Na het Vrije Kerklied zal uit het Rapport over de Liturgie wel het concept van het nieuwe Huwelijksformulier het meest de aandacht trekken.

Wij laten het hier volgen, maar voorzien het tegelijk van aantekeningen.